

บทที่ 2

ลักษณะของแม่น้ำโขงและการเดินเรือในแม่น้ำโขง

2.1 ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของแม่น้ำโขง

แม่น้ำโขง หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “น้ำโขง” ถูกจัดความสำคัญในฐานะแม่น้ำนานาชาติ¹ เป็นแม่น้ำสายใหญ่ของโลกที่มีความยาวประมาณ 4,909 กิโลเมตร ยาวเป็นอันดับ 10 ของโลกและมีความยาวที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้² มีต้นน้ำอยู่บนภูเขาจีฟู ส่วนหนึ่งของเทือกเขาหิมาลัยบนที่ราบสูงทิเบต³ เขตจังหวัดหยู่ชู่ มณฑลชิงไห่ ประเทศจีน โดยมีแม่น้ำจากและแม่น้ำอาคุไหลมารวมกัน มีชื่อเรียกเป็นภาษาของไทลื้อ ซึ่งเป็นชนชาติที่อาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงอย่างหนาแน่นในดินแดนสิบสองปันนาว่า “แม่น้ำล้านช้าง” คนจีนทั่วไปเรียกว่า ลานชาง หรือ ลานชางเจียง (Lanchang Jieng)⁴ มีความหมายว่า เป็นแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวกราก⁵ และไหลผ่าน 6 ประเทศ คือ จีน พม่า ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ก่อนออกสู่ทะเลจีนใต้

แม่น้ำโขงมีแม่น้ำสาขาสายสำคัญในประเทศไทยคือ แม่น้ำพอง แม่น้ำชี แม่น้ำมูล และแม่น้ำสงคราม ในภาคอีสาน แม่น้ำอิง แม่น้ำกก ในภาคเหนือ แม่น้ำจิม แม่น้ำเทิน แม่น้ำเซกอง ใน

¹ จันทราภา นนทวาสี “จากทิเบตถึงทะเลจีนใต้” รวมเรื่องเล่า บทกวี เรื่องสั้น สารคดีเกี่ยวกับแม่น้ำโขง ของชาวพหุนักเขียน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ฟ้าฉาย ; 2549), น. 168

² กัมปนาท ภัคติกุล “ลุ่มน้ำโขง : วิฤต การพัฒนา และทางออก” เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ; 2549) ,น. 108

³ จันทราภา นนทวาสี, อ่าวแล้วเชิง อรรถที่ 1 ,น. 168

⁴ เฟื่องฟ้า ,น.108

⁵ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายข่าวเสขิธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-ชีงาย,

<<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>>

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทะเลสาบโตนเลสาบของราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งต่อเนื่องกับลำธารของเทือกเขาสอยดาวฝั่งตะวันออกของจันทบุรี และแม่น้ำเซซาน ในประเทศเวียดนาม

แม่น้ำโขงมีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ปลามากเป็นอันดับ 3 ของโลก รองจากแม่น้ำอะเมซอนในอเมริกาใต้ และแม่น้ำแซรีในทวีปแอฟริกา มีจำนวนพันธุ์ปลาที่สำรวจพบ 1,245 ชนิด มีพื้นที่ลุ่มน้ำ 795,000 ตารางกิโลเมตร⁶ ในทุก ๆ ปี ปริมาณน้ำจากแม่น้ำโขงไหลลงสู่ทะเลจีนใต้เฉลี่ยสูงถึง 475,000 ล้านลูกบาศก์เมตร⁷

แม่น้ำโขงตอนบนจะได้รับน้ำจากการละลายของภูเขาหิมะเป็นส่วนใหญ่ เช่น จากเทือกเขาหิมาลัยในแซงกรีลา ส่วนตอนล่างได้รับน้ำจากเทือกเขาต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่แม่น้ำสาขาของแม่น้ำโขง รวมทั้งจากฝนในฤดูมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ระหว่างเดือนพฤษภาคม – ตุลาคม ทำให้เกิดน้ำท่วมทุกปีที่บริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำโขงในเวียดนาม ปลายของแม่น้ำโขงที่ประเทศเวียดนามนี้ได้แยกเป็นแม่น้ำย่อยๆ อีก 9 สาย ก่อนไหลลงสู่ทะเลจีนใต้ คนจึงเรียกบริเวณปากน้ำนี้ว่า “9 มังกร”⁸ สามเหลี่ยมดินดอนปากแม่น้ำนี้จึงเป็นที่สะสมตะกอนดินซึ่งมีคุณค่า เป็นปุ๋ยธรรมชาติชั้นดี และเป็นแหล่งปลูกข้าวคุณภาพดีแห่งหนึ่งของโลก

ด้วยความยาวของแม่น้ำโขง ที่ไหลผ่านภูมิประเทศที่แตกต่างกันออกไป ทำให้แม่น้ำโขงมีความหลากหลาย ของทรัพยากรธรรมชาติ พันธุ์พืช พันธุ์ปลา และมีความหลากหลายของวิถีชีวิตของผู้คนกว่า 100 ชนเผ่า ไม่ต่ำกว่า 100 ล้านคน และยังเป็นแหล่งกำเนิดอารยธรรมโบราณ ที่มี

⁶ กอบกุลญ รายะนาคร, “กฎหมายกับการจัดการทรัพยากรในลุ่มน้ำโขง”, รายงานที่ดีอาร์ไอ, ฉบับที่ 17 (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2540), น. 3

⁷ พระพจน์ รัตนมาลี, “ลุ่มน้ำโขง : วิกฤต การพัฒนา และทางออก” เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ; 2549), น. 451

⁸ สุมิตร ปิติพัฒน์, “ลุ่มน้ำโขง : วิกฤต การพัฒนา และทางออก” เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ; 2549), น. 220

ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ เช่น เมืองหลวงพระบาง นครวัด นครธม แหล่งอารยธรรมบ้านเชียง แหล่งโบราณคดีเชียงแสนหลวง เป็นต้น⁹

ลักษณะสำคัญของแม่น้ำโขงคือ มีตลิ่งที่สูงชันมากทั้งสองฝั่ง ไหลเลี้ยวเลาะไปตามไหล่เขา กระแสน้ำจะไหลจากทางเหนือลงสู่ทางใต้ตลอดทั้งปี ระดับน้ำในฤดูฝนกับฤดูแล้งจะมีความแตกต่างกันอย่างมาก ความเร็วของกระแสน้ำขึ้นอยู่กับแต่ละฤดูกาล ดินในแม่น้ำโขงเป็นดินทราย มีเกาะแก่งน้อยใหญ่กว่าหนึ่งร้อยแห่งเรียงรายตลอดแม่น้ำ ทำให้ได้รับการขนานนามว่า แม่น้ำดานูบตะวันออก¹⁰

2.2 แม่น้ำโขงในประเทศไทย

แม่น้ำโขงส่วนที่ผ่านประเทศไทยเป็นช่วงของแม่น้ำโขงตอนล่าง ซึ่งไหลผ่าน อ.เชียงแสน อ.เชียงของ และอ.เวียงแก่น จ.เชียงราย ระยะทาง 84 กิโลเมตร ก่อนเข้าสู่ประเทศลาว และไหลเป็นพรมแดนไทย – ลาว เริ่มจาก จ.เลย หนองคาย นครพนม มุกดาหาร อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี รวมความยาวที่ไหลผ่านประเทศไทยประมาณ 976 กิโลเมตร

ในภาคเหนือแม่น้ำคำ แม่น้ำกก และแม่น้ำอิง ไหลลงสู่แม่น้ำโขง บริเวณนี้จะมีลักษณะภูเขาและเนินเขาทอดยาวในแนวเหนือใต้ โดยจะมีที่ราบลุ่มระหว่างหุบเขาและบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำ และหนองน้ำต่าง ๆ ซึ่งเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญต่อการขยายพันธุ์ปลา สัตว์น้ำ พันธุ์ไม้น้ำ เป็นพื้นที่ดูดซับน้ำ ป้องกันอุทกภัย ตลอดจนการกรองสารเคมี สิ่งแปลกปลอมก่อนลงสู่แม่น้ำโขง

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตที่ราบสูงโคราช ซึ่งมีลักษณะเป็นแอ่งกระทะเอียงลงไปทางตะวันออกเฉียงใต้ มีแม่น้ำมูลและแม่น้ำชีไหลลงสู่แม่น้ำโขง ที่อำเภอโขงเจียม จ.อุบลราชธานี บริเวณตอนปลายของที่ราบสูงจะเป็นเนินกว้างลาดชันแยกจากลุ่มน้ำย่อย

⁹ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายเหตุเสขิยธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-เชียงราย,

<<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>> อ้างแล้ว เสงี่ยมรรที่ 5.

¹⁰ “แม่น้ำโขง”, วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี,
<<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B9%82%E0%B8%82%E0%B8%87>>

ของทะเลสาบเขมร ในภาคอีสานยังถูกแบ่งโดยแนวเทือกเขาภูพาน ตอนเหนือเป็นแอ่งสกลนคร มีแม่น้ำสงคราม แม่น้ำอูน และไหลไปลงสู่แม่น้ำโขง¹¹

สภาพแม่น้ำโขงในภาคเหนือเป็นแก่งหินและหน้าผา แม่น้ำไม่กว้างนักไหลผ่านขุนเขา สองข้างไปจนถึงแดนไทยลาวที่อำเภอเวียงแก่น และเป็นลักษณะเช่นนี้ไปจนถึงหลวงพระบางในลาว ส่วนสภาพแม่น้ำโขงในภาคอีสาน สายน้ำแผ่กว้างออก ประกอบไปด้วยชายฝั่งและหาดทราย และจะพบเกาะแก่งเป็นจำนวนมาก

แม่น้ำโขงในบริเวณของประเทศไทยมีความแตกต่างของระดับน้ำในฤดูแล้งกับฤดูน้ำหลากสูงถึง 20 เมตร¹² เป็นฤดูกาลของน้ำตามธรรมชาติที่นำไปสู่วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชนที่พึ่งพาแม่น้ำสายนี้ แต่ในปัจจุบันฤดูกาลของน้ำก็ไม่เป็นไปตามฤดูกาล¹³ มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องจากการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำโขงตอนบนในมณฑลยูนนานของประเทศจีน¹⁴ และสภาวะแล้งของต้นน้ำลำธาร

สำหรับผู้คนในถิ่นนี้ แม่น้ำโขงเปรียบเสมือนเส้นเลือดหลักที่หล่อเลี้ยงชีวิตของพวกเขา และยังเป็นเหมือนจิตวิญญาณของพวกเขาด้วย ประชาชนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่า 60 ล้านคน มีชีวิตผูกสัมพันธ์กับแม่น้ำโขงรวมถึงแม่น้ำสาขาด้วย ลุ่มน้ำโขงจึงเป็นแหล่งอาหารที่สำคัญ เป็นแหล่งน้ำใช้เพื่อการเกษตร การเดินทาง การขนส่ง และอีกมากมายหลายกิจกรรมในชีวิตประจำวันของผู้คนในถิ่นนี้

¹¹ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายเหตุเสขิธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-เชียงราย,
<<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>>, อ้างแล้ว เชียงธรรมที่ 5.

¹² เพียรพร ดีเทศน์, “ลุ่มน้ำโขง : วิฤต การพัฒนา และทางออก” เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย ; 2549), น. 132

¹³ อาทิตย์ ธาราคำ, “อุทกภัยน้ำโขงตอนบน จดทะเบียนปัญหาข้ามพรมแดน”
เครือข่ายแม่น้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โครงการแม่น้ำเพื่อชีวิต,
<http://www.livingriversiam.org/mk/Mek_rapid_a4.htm>

¹⁴ เพิ่งอ้าง.,

จากที่ระดับน้ำขึ้น – น้ำลงในแม่น้ำโขงที่มีความแตกต่างกันระหว่างฤดูฝนและฤดูแล้งถึง 20 เมตรนั้น ส่งผลให้ชุมชนริมฝั่งโขงมีวิธีการผลิตที่แตกต่างกันออกไปตามธรรมชาติของน้ำในแม่น้ำโขง

ชุมชนริมฝั่งโขงรู้และเข้าใจดีว่า เมื่อถึงปลายพฤษภาคม – ต้นเดือนมิถุนายน เป็นเวลาที่น้ำจะขึ้น สัมพันธ์กับฤดูกาลคือเป็นช่วงฤดูฝน และจะเริ่มยกระดับน้ำขึ้นไปเรื่อยจนถึงเดือนสิงหาคม เมื่อถึงตุลาคมน้ำจะทรงตัว และเริ่มลดระดับลงเรื่อยในเดือนพฤศจิกายนซึ่งเข้าสู่ฤดูแล้ง ขณะเดียวกัน เดือนที่น้ำลดลงมากที่สุดคือเดือนเมษายน และเดือนที่น้ำขึ้นในระดับสูงมากที่สุดคือประมาณเดือนสิงหาคม¹⁵

ฤดูกาลของน้ำขึ้นหรือลงในแม่น้ำโขง ส่งผลให้ชุมชนมีวิธีการผลิตที่แตกต่างกันไป ในช่วงน้ำลงจึงสามารถทำการเพาะปลูกพืชผักบนที่ดินริมโขง ส่วนการหาปลาได้ตลอดทั้งปี คนหาปลาแม่น้ำโขงรู้ดีว่า ช่วงที่ปลาขึ้นจะขึ้นตามน้ำ คือเดือนพฤษภาคมและเดือนมิถุนายน และช่วงที่ปลาลงก็จะลงตามน้ำเช่นกัน คือในเดือนตุลาคม ปลาจะรู้จักสภาพน้ำ เมื่อน้ำขึ้นก็ขึ้นตามน้ำ เมื่อน้ำลงก็ลงตามน้ำ

ฤดูกาลน้ำขึ้นลงตามธรรมชาติในทุกปี ทำให้ชุมชนริมฝั่งโขงเรียนรู้จนสามารถทำนายอนาคตได้ว่า เมื่อถึงตอนที่น้ำลดลง วิธีการทำมาหากินจะเปลี่ยนไปในอีกรูปแบบหนึ่ง และเมื่อถึงเวลาที่น้ำขึ้น ก็เป็นอีกวิธีหนึ่งเช่นกัน การปลูกผัก ปลูกข้าว ทำไร่ ทำสวน จึงมีความสัมพันธ์กันไปธรรมชาติของแม่น้ำ ปรับตัวไปตามความเหมาะสม เพื่อให้เกิดความกลมกลืนและความเหมาะสมตามฤดูกาล แม่น้ำโขงจึงเป็นแหล่งอาหาร แหล่งชีวิต เสมือนแม่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตผู้คนมาเป็นเวลานานปี

¹⁵ แม่น้ำโขงกับชีวิต, <<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>>

2.3 ประวัติศาสตร์การพัฒนาแม่น้ำโขง

2.3.1 ยุคสมัยการค้าอาณานิคม¹⁶

ดินแดนแห่งลุ่มน้ำโขงเริ่มเป็นที่รู้จักของชาวตะวันตกนักล่าอาณานิคม ผู้กระหายการช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติอันล้ำค่าจากซีกโลกตะวันออก โดยนักธรรมชาติวิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ อองรี มูโอต์ ได้เข้ามาเก็บข้อมูลสำรวจแม่น้ำโขงระหว่างปี พ.ศ. 2401-2404 ในสมัยพระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 นั้นเป็นจุดเริ่มของการศึกษาเพื่อจะเข้ามายึดครองประเทศใหญ่ในเขตลุ่มน้ำโขง

ลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ายึดครองประเทศเขมร ในปี พ.ศ. 2410 และบุกยึดครองประเทศเวียดนามอย่างเบ็ดเสร็จ ในปี พ.ศ. 2426 พร้อมกับการขยายอิทธิพลบุกยึดประเทศลาวในเวลาต่อมา ในปี พ.ศ. 2436 และมีเป้าหมายต่อไปคือประเทศสยาม

ประเทศสยามต้องตกอยู่ในวังวนของการล่าอาณานิคมฝรั่งเศส แม้ไม่สูญเสียอธิปไตยทั้งประเทศแต่ก็สูญเสียแผ่นดิน นามแคว้นสิบสองจุไทย ในปี พ.ศ. 2431 และดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ในปี พ.ศ. 2436

2.3.2 ยุคสมัยใหม่¹⁷

การพัฒนาในลุ่มน้ำโขงในระยะแรกนั้น มีความสัมพันธ์กับการเมืองในภูมิภาคอินโดจีน ซึ่งมีประเด็นความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองแบบทุนนิยมของผู้นำโลกเสรีอย่างสหรัฐอเมริกา และลัทธิสังคมนิยมที่กำลังแพร่ขยายไปทั่วโลก ประเทศไทยในช่วงเวลานั้นเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในภูมิภาคนี้ เพราะประเทศเพื่อนบ้านต่างมีระบอบการปกครองแบบสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์เกือบทั้งสิ้น

แม่น้ำโขงซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักในภูมิภาคอินโดจีน จึงกลายเป็นพื้นที่ที่มีแผนการก่อสร้างโครงการสาธารณูปโภค ที่แฝงไว้ด้วยข้อตกลงทางการเมืองและการทหาร ภายใต้ความช่วยเหลือ

¹⁶ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายข่าวเสขียธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-เชียงรายได้, <http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>, อ้างแล้ว เซึ่งอรกที่ 5.

¹⁷ เพิ่งอ้าง.,

ด้านเศรษฐกิจจากรัฐบาลอเมริกา เช่น การสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้า เพื่อใช้ในฐานะทัพ การสร้างถนนเพื่อเป็นถนนสายยุทธศาสตร์

ในระยะแรกมีการจัดตั้งคณะกรรมการแม่น้ำโขง (Mekong Committee) ในปี พ.ศ. 2500 มีประเทศสมาชิกในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่าง คือ ไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม¹⁸ โดยมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้มีอิทธิพลอยู่เบื้องหลัง เพื่อบริหารแผนการพัฒนาภายใต้วัตถุประสงค์ ส่งเสริมสนับสนุนงบประมาณ ประสานงาน ให้คำแนะนำ และควบคุมแผนการสำรวจเพื่อการพัฒนาแหล่งน้ำและพลังงาน โครงสร้างพื้นฐานเส้นทางคมนาคม ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติท้องถิ่น อาทิ เนื้อไม้ สมุนไพร ชากสัตว์ป่า ทองคำ อัญมณี ฯลฯ ถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคม จากเกษตรกรรมธรรมชาติ สู่ระบบทุนนิยม สร้างความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ และอำนาจแก่มหาอำนาจได้อย่างแนบเนียน¹⁹

แต่ในปี พ.ศ. 2513-2520 การดำเนินงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงได้หยุดชะงักลง กัมพูชา ลาว และเวียดนาม ถอนตัวจากการเป็นสมาชิก ภายหลังจากการถอนตัวได้มีการตั้งคณะกรรมการประสานงานสำรวจกลุ่มแม่น้ำโขงตอนล่างชั่วคราว (IMC : Interim Mekong Committee หรือ Interim Committee for Coordination or Investigation of Lower Mekong Basin) ขึ้น²⁰

¹⁸ กัมปนาท ภัคติกุล, อ้างแล้ว เจริญรุ่งเรืองที่ 2, น. 113

¹⁹ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายข่าวเสขียธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-เชียงรายได้,
<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>, อ้างแล้ว เจริญรุ่งเรืองที่ 5.

²⁰ สุคนธา สุระเรืองชัย, “วิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการบริหารจัดการชายแดนที่มีนัยยะสำคัญสามารถเป็นบทเรียนต่อประเทศไทย : กรณีศึกษาคณะกรรมการแห่งทะเลสาบทั้ง 5 (Great Lakes Commission) ของสหรัฐฯ-แคนาดา และกรอบความร่วมมือทั้ง 3 ในอนุภาคลุ่มแม่น้ำโขง (MRC, GMS และ ACMECS) คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2550”, น. 64

2.3.3 ช่วงสงครามเย็น²¹

ในช่วงสงครามเย็น ระหว่าง พ.ศ. 2518-2532 จากการถอนตัวของประเทศสมาชิก ทำให้การดำเนินงานของคณะกรรมการแม่น้ำโขงหยุดชะงักลง ในช่วงท้ายของยุคสงครามเย็น ประเทศพัฒนาแล้วอย่าง เนเธอร์แลนด์ สวีเดน สวิตเซอร์แลนด์ ได้เข้ามาในรูปแบบการให้ความช่วยเหลือด้านการเงินแก่คณะกรรมการ ภายใต้แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การสร้างเขื่อนในแม่น้ำโขงและแม่น้ำสาขา และบทบาทของธนาคารพัฒนาเอเชีย ที่ถูกเข้ามาในกลุ่มน้ำโขงแทนคณะกรรมการประสานงานชั่วคราว ในฐานะผู้สนับสนุนการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำ

ภายหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลง การค้าขายระหว่างประเทศจีนกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เริ่มต้นขึ้นภายใต้วาทกรรมของเติ้งเสี่ยวผิงที่ว่า “แมวจะสีอะไรก็ตามขอให้จับหนูได้เป็นพอ” ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่แรงจูงใจในการพัฒนากลุ่มน้ำโขงของประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ รวมถึงแหล่งทุนต่างประเทศเปิดช่องทางให้ด้วย รวมทั้งหลังจากการพลัดเปลี่ยนผู้นำรุ่นที่สามของจีนได้อย่างราบรื่น จีนได้เริ่มประกาศระบบเศรษฐกิจการตลาดสังคมนิยมแบบเปิดและสั่งการได้ เช่นเดียวกับวาทกรรม “หนึ่งประเทศสองระบบ” ที่เคยใช้กับเกาะฮ่องกง นอกจากนี้ในรายละเอียดของโครงร่างปฏิรูปประเทศแห่งสหประชาชาติของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ครั้งที่ 16 เมื่อ 14 ตุลาคม 2546 ยังต้องการเพิ่มบทบาททางเศรษฐกิจการค้าของจีนสู่ภูมิภาคอื่น ๆ เช่น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ให้สูงขึ้น แต่ฐานคิดการปฏิรูปนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการของจีนหลายท่านว่า ละเลยภาคชนบทหรือเกษตรกรรมด้วยการเพิ่มภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง จะทำให้เกิดการอพยพของชนบทเข้าเมือง และจะยิ่งทำให้ช่องว่างระหว่างคนรวยและคนจนเพิ่มสูงขึ้น รวมทั้งยังละเลยความคิดเรื่องระบบนิเวศน์ และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่ต้องสูญเสียไปอย่างมหาศาล เพื่อป้องกันการพัฒนาภาคอุตสาหกรรมของเมืองใหญ่

ปี พ.ศ. 2534 เกิดการรวมตัวของ 6 ประเทศภายใต้แผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง (Great Mekong Subregion GMS)²² โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนา

²¹ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายข่าวเสขียธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขง-เชียงราย,
<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>, อ้างแล้ว เจริญธรรมที่ 5.

ทรัพยากรธรรมชาติและมนุษย์ การสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทางรถยนต์ ทางรถไฟ ตลอดจนการพัฒนาเส้นทางเดินเรือในแม่น้ำโขงรวมไปถึงการกลับมาของความร่วมมือระหว่างประเทศในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนล่าง ในโฉมหน้าใหม่ภายใต้ชื่อ คณะกรรมาธิการแม่น้ำโขง (Mekong River Commission) โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง Greater Mekong Subregion (GMS) โครงการ GMS นี้เป็นความร่วมมือของ 6 ประเทศ คือ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนาม และจีน (ยูนนาน) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 โดยมีธนาคารพัฒนาเอเชีย (ADB: Asian Development Bank) เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลัก กลุ่มประเทศ GMS มีพื้นที่รวมกันประมาณ 2 ล้าน 3 แสน ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ พื้นที่ของยุโรปตะวันตก มีประชากรรวมกันประมาณ 250 ล้านคน และอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติ อีกทั้งยังเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมโยงติดต่อระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้ เอเชียตะวันออก และ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้²³

โครงการ GMS มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการขยายตัวทางการค้า การลงทุน อุตสาหกรรม การเกษตร และบริการ สนับสนุนการจ้างงานและยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ให้ดีขึ้น ส่งเสริมและพัฒนาความร่วมมือทางเทคโนโลยีและการศึกษาระหว่างกัน ตลอดจนการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ส่งเสริมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมและเพิ่มขีดความสามารถรวมทั้งโอกาสทางเศรษฐกิจในเวทีการค้าโลก

ระหว่าง 4-5 กรกฎาคม 2548 จีนได้เป็นเจ้าภาพการประชุม GMS Summit ครั้งที่ 2 ณ นครคุนหมิง โดยผู้นำได้ออกแถลงการณ์ร่วมคุนหมิง (Kunming Declaration) ซึ่งมีเป้าหมายคือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ความปรองดองและความมั่งคั่งของอนุภูมิภาค รวมถึงความพยายาม

²² โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, กองส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์และความร่วมมือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ธันวาคม 2550, <<http://www.mfa.go.th/web/1092.php>>

²³ กองส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์และความร่วมมือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ กระทรวงการต่างประเทศ ธันวาคม 2548 <http://www.bic.moe.go.th/index.php?id=392>

ในการลดปัญหาความยากจนและ ส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยสนับสนุนให้มีการติดต่อและ การแข่งขันระหว่างกัน นอกจากนี้ ผู้นำประเทศ GMS ได้แสดงเจตนารมณ์ให้มีการลงนามใน ภาคนวนกและพิธีสารแนบท้ายของความตกลงขนส่งข้ามพรมแดน (GMS Cross-Border Transport Agreement) ให้เสร็จครบถ้วนภายในปี 2548 และเห็นชอบกับความริเริ่มในการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพโดยให้การคุ้มครองระบบนิเวศของพื้นที่ป่าไม้และต้นน้ำในอนุ ภูมิภาค ภายใต้โครงการ GMS Bio-diversity Corridor ทั้งนี้ได้มีการลงนามข้อตกลงในเรื่องการ ขนส่ง การค้า พลังงาน การควบคุมโรคติดต่อในสัตว์ และการสื่อสารโทรคมนาคม และลาวเป็น เจ้าภาพจัดการประชุม GMS Summit ครั้งที่ 3 ในปี 2551 ที่ผ่านมา

สาขาความร่วมมือของ GMS มี 9 สาขา ได้แก่ คมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม พลังงาน การค้า การลงทุน เกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

แผนงานลำดับความสำคัญสูง (Flagship Programs) จำนวน 11 แผนงาน ได้แก่

- 1) แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor)
- 2) แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor)
- 3) แผนงานพัฒนาแนวพื้นที่เศรษฐกิจตอนใต้ (Southern Economic Corridor)
- 4) แผนงานพัฒนาเครือข่ายโทรคมนาคม (Telecommunications Backbone)
- 5) แผนงานซื้อ-ขายไฟฟ้าและการเชื่อมโยงเครือข่ายสายส่งไฟฟ้า (Regional Power Interconnection and Trading Arrangements)
- 6) แผนงานการอำนวยความสะดวกการค้าและการลงทุนข้ามพรมแดน (Facilitating Cross-Border Trade and Investment)
- 7) แผนงานเสริมสร้างการมีส่วนร่วมและความสามารถในการแข่งขันของภาคเอกชน (Enhancing Private Sector Participation and Competitiveness)
- 8) แผนงานพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และทักษะความชำนาญ (Developing Human Resources and Skills Competencies)
- 9) กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาสิ่งแวดล้อม (Strategic Environment Framework)

10) แผนงานการป้องกันน้ำท่วมและการจัดการทรัพยากรน้ำ (Flood Control and Water Resource Management)

11) แผนงานการพัฒนาการท่องเที่ยว (GMS Tourism Development)

นอกจากนี้ยังมีแผนความร่วมมือสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างไทย พม่า ลาว จีน ที่ยิ่งชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาลุ่มน้ำโขงเป็นการตอบสนองเพื่อเศรษฐกิจอุตสาหกรรมแต่เพียงทางเดียว²⁴ และโดยเฉพาะหลังจากที่จีนเข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (WTO) เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2544²⁵ การขยายอิทธิพลทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมของประเทศสังคมนิยม ยังผลให้เกิดการผลักดันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในเขตลุ่มน้ำโขงตอนบนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในเรื่องพลังงานไฟฟ้าจากเขื่อนเพื่อตอบสนองเขตอุตสาหกรรมในจีน รวมทั้งเพื่อการเพิ่มการค้าและตัวเลขทางเศรษฐกิจ – การบริโภคด้วยการเปิดเขตการค้าเสรีไทย – จีน (FTA) ในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2546²⁶ และกำลังผลักดันการค้าเสรีอาเซียนจีนอยู่อย่างจริงจังอีกด้วย

2.4 การเดินเรือในแม่น้ำโขง

ประเทศไทยได้มีการติดต่อค้าขายทางเรือกับต่างประเทศ มาเป็นเวลานานแล้ว ในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ใช้เรือสำเภานำพาหนะในการค้าขายและใช้ต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ จึงได้เปลี่ยนมาใช้เรือกลไฟแทนเรือสำเภา หลัง

²⁴ รู้จักแม่น้ำโขง, จดหมายเหตุเสขีธรรม ฉบับที่ 60 เมษายน-มิถุนายน 2547, เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง-เชียงราย,
<http://www.skyd.org/html/sekhi/60/028-kong.html>, อ้างแล้ว เซึ่งอรกที่ 5.

²⁵ การเป็นสมาชิก WTO ของจีน, ศูนย์ข้อมูลธุรกิจไทย-จีน ณ กรุงปักกิ่ง , สถานเอกอัครราชทูต ณ กรุงปักกิ่ง 2007,
<http://www.thaibizchina.com/thaibiz/index.php?option=com_content&task=view&id=52&Itemid=182>

²⁶ เปิด 5 ปัญหาใหญ่ 2 ปี FTA ไทย-จีน , ผู้จัดการรายวัน วันที่ 23 ธ.ค. 2005,
<<http://www.ftawatch.org/news/view.php?id=7134>>

สงครามโลกครั้งที่หนึ่งปี พ.ศ.2461 จอมพลเรือสมเด็จเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์พิชิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ได้ทรงจัดตั้งบริษัทพาณิชย์นาวีสยาม ซึ่งเป็นบริษัทไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ขึ้น เป็นการริเริ่มกิจการพาณิชย์นาวีสยามใหม่อีกวาระหนึ่ง บริษัทนี้ รัฐบาลถือหุ้นใหญ่ได้โอนเอาเรือกลไฟพาณิชย์ของประเทศเยอรมนีหลายลำ ที่ยึดไว้จากการประกาศสงครามกับเยอรมันมาใช้เดินเรือพาณิชย์โดยไม่ต้องลงทุน เรือเหล่านี้ส่วนใหญ่มีระวางขับน้ำระหว่าง 1,000 - 2,000 ตัน ความเร็ว 9 - 11 น็อต มีบรรดานายเรือ ตันหน ตันกล และลูกเรือเป็นคนไทยเกือบทั้งหมด²⁷

ต่อมาปี พ.ศ.2483 รัฐบาลได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งพาณิชย์นาวีขึ้นอีก เพื่อส่งเสริมการค้าของคนไทยให้สะดวกยิ่งขึ้น จึงได้จัดตั้งบริษัทไทยเดินเรือทะเล จำกัดขึ้น โดยบริษัทได้ซื้อเรือเก่าจาก สหรัฐอเมริกา 4 ลำ และซื้อเรือน้ำมันอีก 1 ลำ ใช้เดินรับส่งสินค้าไปยังเมืองต่าง ๆ เช่น ออสเตรเลีย ฟิลิปปินส์ ฮองกง อเมริกาเหนือและใต้ เป็นต้นและในปีเดียวกันรัฐบาลได้จัดตั้งบริษัทเดินเรือไทย จำกัด ขึ้น เพื่อดำเนินธุรกิจการเดินเรือภายในประเทศ²⁸

ประเทศไทย ลาว พม่า จีน ได้ลงนามร่วมกันในความตกลงว่าด้วยการเดินเรือในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง เมื่อวันที่ 20 เม.ย. 2543²⁹ ณ จังหวัดท่าขี้เหล็ก พม่า และมีผลบังคับใช้เมื่อเดือนเมษายน 2544 โดยความตกลงฯ มีวัตถุประสงค์เพื่อการอำนวยความสะดวกการเดินทางเดินเรือพาณิชย์ในแม่น้ำโขงตอนบน³⁰ และจีนได้ให้การสนับสนุน การปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือ (เคลื่อนย้ายเกาะแก่งและหาดตื้นที่เป็นอุปสรรคต่อการเดินเรือในลำน้ำโขงตลอดช่องแนวช่องทางเดินเรือ 331

²⁷ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการขนส่งทางน้ำ,

<<http://www.arts.ac.th/ebook/book water /book water nco/tranc water01 nco.pdf>>น. 2

²⁸ เฟื่องอ้าง.,

²⁹ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “แม่น้ำโขง จากอาณานิคมมาสู่โลกาภิวัตน์”, นิตยสาร สารคดี : ฉบับที่ 225 พฤศจิกายน, (กรุงเทพมหานคร, 2546)

<<http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%81%E0%B8%A1%E0%B9%88%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%B3%E0%B9%82%E0%B8%82%E0%B8%87>>

³⁰ โครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภาคุ่มแม่น้ำโขง, กองส่งเสริมเศรษฐกิจสัมพันธ์และความร่วมมือ กรมเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ธันวาคม 2550, <<http://www.mfa.go.th/web/1092.php>>

กิโลเมตร เพื่อให้ช่องทางมีขนาดกว้างไม่ต่ำกว่า 35 เมตร และลึกประมาณ 3 เมตร) ซึ่งได้ดำเนินการเสร็จแล้ว 10 จุด ส่วนจุดสุดท้ายที่บริเวณแก่งคอนผีหลง กรม. ได้มีมติเมื่อ 8 เม.ย. 2546³¹ มอบหมายให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทำการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบด้านต่างๆ (ในไทย) ผลการศึกษาดังกล่าวได้ระบุว่าผลกระทบของโครงการฯ ต่อสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวิถีชีวิต แหล่งท่องเที่ยว โบราณสถานและวัฒนธรรม จะอยู่ในระดับต่ำ อย่างไรก็ตามผลจากการดำเนินการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน ยังสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนในพื้นที่ยังมีข้อวิตกกังวลเกี่ยวกับโครงการนี้อยู่

³¹ เฟิงอ้าง.,